

Dr. Fikret Bećirović, viši naučni saradnik/Senior Research Associate
Univerzitet u Sarajevu/University of Sarajevo
Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava/
Institute for Research of Crimes against
Humanity and International Law

UDK 342.3 (497.6)

METAMORFOZE BH. SUVERENITETA
Od troipostoljetnog suvereniteta do ZAVNOBiH-a i referenduma
o nezavisnosti Bosne i Hercegovine

THE METAMORPHOSIS OF BH SOVEREIGNTY
From the Three Hundred and Fifty Years Long Sovereignty to
ZAVNOBIH and the Referendum on Independence
of Bosnia and Herzegovina

Sažetak

Uzevši u obzir ključne činjenice u stjecanju i razvoju države Bosne i Hercegovine kroz njenu burnu historiju, s pravom se može konstatovati da je to zemlja sa premalo geografije, a previše historije, zemlja na razmeđu svjetova i permanentno na udaru velikih sila, zemlja koju su od pamtivijeka zapljuskivali kulturni, politički i vjerski talasi te zavojevači raznih rasa, vjera i ideologija. U takvom političkom ambijentu u odnosima političkih silnica stjecanje, razvoj, gubljenje te obnavljanje ali i rastakanje državnog suvereniteta pojavni su oblici u ukupnoj polihromnoj metamorfozi ukupnog državnog, kulturnog, vjerskog i svakog drugog konstituenta bosanskog bitka. U tom smislu na ovoj naučnoj raspravi pod temom „Suverenitet države Bosne i Hercegovine“, održanoj 25. februara 2016. koju je upriličila Redakcija časopisa „Pregled“ povodom 24. godišnjice održavanja referenduma o nezavisnoj i suverenoj Bosni i Hercegovini, nastojao sam dati svoj doprinos sa fokusiranjem i isticanjem pojavnih oblika bosanske državnosti, koji su u različitim vremenskim periodima i različitim oblicima političke vlasti imali kvantitativno i kvalitativno različite oblike suvereniteta i identiteta. Na tom dugačkom razvojnom putu, kako u periodima punog suvereniteta tako i ograničenog i suvereniteta tuđinske vlasti, permanentno su se na političkoj sceni isticala pitanja „čija je Bosna, kome pripada?“, naravno, ne mareći za njen lični suverenitet, integritet i njen(e) narod (e). U tom smislu u ovom radu nastojat ću fokusirati neke repere i reminiscencije bosanskog suvereniteta i identiteta kao i njegovo negiranje, ugrožavanje te perfidno i grubo razvodnjavanje, što se učinilo dejtonskom podjelom BiH i što se i danas na perfidan način nastavlja činiti.

Ključne riječi: država Bosna i Hercegovina, puni suverenitet, ograničeni suverenitet, suverenitet unutra, suverenitet prema vani, gubljenje suvereniteta,

rastakanje suvereniteta, bosansko društvo i identitet, rastakanje bosanskog identiteta, tri politička naroda, agresija na bh. suverenitet, separatističke tendencije, paradržave u BiH, decentralizacija BiH

Summary

Taking into regard the crucial facts in the acquisition and development of Bosnia and Herzegovina through the turbulent course of its history, one can rightly conclude that it is about a country with too little geography and too much history, a country placed at the crossroads of the worlds and constantly affected by big powers, the country that has been since the beginning of time influenced by cultural, political and religious waves, and taken by conquerors of different races, religions and ideologies. In such political environment, in relations of political influence in the acquisition, development, lost, recovery, as well as erosion of the state sovereignty, there are elements of the overall national, cultural, religious and any other constituents of the Bosnian being in such polychromic metamorphosis. In this sense, at the debate on the subject "The Sovereignty of the State of Bosnia and Herzegovina" of 25 February 2016, organized by the "Pregled" Journal's Board of Editor to mark the occasion of 24th anniversary of the Referendum on independence and sovereign Bosnia and Herzegovina, I tried to give my contribution by focusing and emphasizing on the forms of Bosnian statehood that in different time periods and forms of political authority had qualitatively different forms of sovereignty and identity. One question was permeating throughout this long way of development, both in periods of full and limited the sovereignty of foreign rule, "To whom Bosnia belongs?" Of course, that question was raised without taking into regard BH personal sovereignty, integrity and its nation(s). In this sense, the paper attempts to focus on certain milestones and reminiscences of Bosnian sovereignty and identity, as well as its attempts to deny, endanger, perfidiously and brutally dilute it, as it was done in the Dayton Peace Accords and continuing to divide Bosnia and Herzegovina in a perfidious manner.

Keywords: *Bosnia and Herzegovina, full sovereignty, limited sovereignty, internal sovereignty, external sovereignty, sovereignty loss, erosion of sovereignty, the Bosnian society and identity, the erosion of Bosnian identity, three political nations, aggression against BiH sovereignty, separatist tendencies, para-states in Bosnia and Herzegovina, decentralization of BiH*

Uvod

Pitanje suvereniteta kao krajnji cilj svake države nezaobilazna je tema kako u političkom tako i u znanstvenom opusu. Riječ **suverenost** (nastala od novolat. *superanus*, *supermus* – **najviši, vrhovni** i od starofrancuskog *sovrain* sa istim značenjem) upotrebljava se da označi obilježje nekog subjekta da je vrhovni u svom domenu. Najšira i najznačajnija upotreba ovog

pojma vezuje se za političke pojave u društvu, u prvom redu za državnu vlast. Politička misao se ovim problemom počela baviti vrlo rano, gotovo sa nastankom države, u početku u okviru filozofije, a kasnije u okviru niza disciplina – ustavnog prava, međunarodnog javnog prava, teorije države i historije političkih i pravnih doktrina.¹ Mnoštvo je mislilaca koji su se bavili ovim pojmom i iznosili različite definicije: od Platona, Aristotela, Ibn Kalduna, Hasana Kjafija Pruščaka, Hobsa, Hegela, Kelzena, Habermasa do današnjih znanstvenika i pravnih stručnjaka, ali svi su saglasni u određenju **suvereniteta** kao: 1. potpune vlasti vladara, vladajuće klase ili naroda da vlada, nameće svoju volju putem zakona i fizičkom prisilom na vlastitom teritoriju, 2. nezavisnost takve vlasti u odnosu na bilo kakve vanjske aspiracije i utjecaje.

Tako se snaga suverena i suverenosti mjeri u odnosu prema političkoj zajednici unutar države, kao **unutarnji suverenitet**, te nezavisnost takve vlasti u odnosu na bilo kakvu izvanjsku, tuđu vlast, kao **vanjski suverenitet**. Shodno spomenutim pokušajima definisanja tog pojma, nastojat ćemo se fokusirati na razvojne puteve i stranputice bosanskog suvereniteta od početaka političkog organizovanja na prostorima BiH do današnjih dana, sa ključnim reperima: stvaranja bh. suvereniteta, nasrtaja na bh. suverenitet, ugrožavanja, gubljenja, restitucije, cijepanja i rastakanja bh. suvereniteta do današnjeg stanja: punog suvereniteta prema vani i ograničenog suvereniteta unutar „decentralizovane“ države, što je rezultat agresije, zločina i podjele društva po svim segmentima.

Začeci političkog organizovanja i akulturacijskih procesa na prostoru Bosne i Hercegovine

U svom diskursu o srednjovjekovnoj Bosni eminentna hrvatska povjesničarka Nada Klaić smatra da je srednjovjekovna bosanska država među svojim susjedima najstarija, te da se hrvatska ili srpska „formula“ nikako nisu dale primijeniti na Bosnu,² iako su prema toj oblasti njeni susjedi uvijek pružali ruke.³ Odgovarajući na negiranje nastanka bosanske države, Nada Klaić jasno kaže da Bošnjani, Usorani i stanovnici ostalih bosanskih pokrajina nisu čekali do X stoljeća da im jedni ili drugi susjedi postave nekog kneza ili bana,⁴ te shodno tome ona daje odgovor na pitanje kada je mogla postati ne-bosanska država nego organizacija političke vlasti na bosanskom prostoru, na što odgovara da je proces formiranja

¹ *Politička enciklopedija* (1975), Savremena administracija, Beograd, str. 1046.

² Klaić, Nada (1994) *Srednjovjekovna Bosna*, EMINEX, Zagreb, str. 5.

³ Ibidem, str. 9.

⁴ Ibidem, str. 9.

srednjovjekovne bosanske države započeo paralelno sa raspadom rodovske organizacije i cijepanjem društva na klase u stvaranju organizacije vlasti kao i kod drugih Slavena, koji su se našli u okvirima Avarskog carstva.⁵ Na taj način povjesničarka implicite govori o bosanskom suverenitetu, pa makar on bio samo u povelju. No, o određenom obliku suvereniteta i mnogo prije avarsko-slavenskog perioda možemo zapaziti i u sistemu organizovanja političke vlasti kod ilirskih plemena, posebno njihovog saveza, koji su, da bi vodili ratove protiv Rimske imperije, zasigurno morali imati suverenu vlast na ovim prostorima. U ilirsko-rimskim ratovima, vođeni sa prekidima od 229. g. pr. n. e do 9. g. n. e. savez ilirskih plemena izgubio je suverenitet na ovim prostorima, koji su postali rimska provincija Ilirik. Istovremeno sa gubljenjem suvereniteta Iliri su u nametnutom procesu romanizacije polagano gubili i svoj identitet, što je predstavljalo prve akulturacijske procese i početnu fazu stvaranja multikulturalnog društva.

Troipostoljetni suverenitet srednjovjekovne države Bosne

Iako u prvom pisanom spomenu zemlje Bosne pod imenom „horion Bosona“ (zemlja Bosna)⁶ u spisu „De administrando imperio“, cara-pisca Konstantina Porfirogeneta iz X stoljeća nema detaljnijih podataka koji bi ukazivali na oblik vlasti i suverenitet, s pravom možemo zaključiti da je i tada bio neki oblik političkog organizovanja, jer, kako kaže N. Klaić, o tome svjedoči politička vlast na prostorima BiH organizovana u prvim stoljećima Avarskog carstva,⁷ a o čemu svjedoče i „kamene stolice (...) kod Blagaja, Stoca, Gacka i Neretvici (...) sa kojih su vojvode rukovodile narodnim skupštinama i dijelile pravdu.“⁸ S pravom se može pretpostaviti da su na ovim stolicama starješine, vojskovođe i knezovi dijelili pravdu sve do prvog poznatog bosanskog bana, bana Borića i bana Kulina, za vrijeme kog se formira klasno feudalno društvo i za čijeg je vremena Bosna „prostrana i napredna banovina“.⁹ Tome u prilog govori činjenica da je Kulin samostalni vladar u Bosni, a da vodi potpuno samostalnu politiku, potvrđuje i njegova **darovnica** koju je augusta 1189. izdao Dubrovčanima,¹⁰ ističe Pavo Živković. Kulinova

⁵ Ibidem, str. 27.

⁶ Ibidem, str.15. Bosnu prvi put u historiji spominje car Konstantin Porfirogenet pod nazivom **Bosona** (u drugim kasnijim spomenicima ona se naziva i *Bosonium*, *Bessena*, *Bothna*, *Bissena*, *Bosna*).

⁷ Ibidem, str. 12. i 27.

⁸ Ibidem, str. 16.

⁹ Ibidem, str. 16. To potvrđuje i u narodu do današnjih dana spominjana izreka: „**Od Kulina bana i dobrijuh dana**“.

¹⁰ Živković, Pavo (1994) *Povijest Bosne i Hercegovine do konca XVIII. stoljeća i povijest Hrvata Bosanske Posavine do početka XX. stoljeća*, Mostar, str. 12. i 13.

povelja Dubrovčanima doista predstavlja neprikosnoveni i prvi čvrst dokaz suvereniteta države Bosne, jer sačinivši takav unilateralni pravni akt, kojim ne pitajući nijednu drugu vlast, Dubrovčanima pruža mogućnost slobodne trgovine, nudeći im i potrebnu zaštitu zapriječenu sankcijama ukoliko neko bude pravio smetnje provođenju akta iza kog stoji najviša vlast.¹¹

Međutim, vrlo brzo otkrivaju se neprijatelji bosanskog suvereniteta. Prvi atak dolazi iz susjedstva, kada se zetski kralj Vukan obraća papi Inoćentiju III sa optužbom protiv Kulina da se u Bosni širi hereza koju pomaže i sam bosanski ban, što će uvjetovati papinu intervenciju preko ugarskog kralja u Bosni, navodno sa nakanom da se iskorijeni hereza u toj zemlji.¹² S tim optužbama već je bila potpaljena vatra, koja će se s vremena na vrijeme rasplamsavati u krstaškim pohodima na Bosnu. No, prije toga papa je inicirao tzv. Heretički sabor na Bilinom polju kod Zenice, kako bi se navodno mirnim putem iskorijenila tzv. „hereza“. To sve pokazuje koliko je susjedima i katoličkom kleru stalo do uništenja bosanskog suvereniteta i identiteta. Međutim, bosanski suverenitet se kako povremeno gubio tako i rađao, a identitet i duh bosanski i pored svih bura i oluja ponosno se isticao. To pokazuje brojne povelje bosanskih vladara u kojima iza ili ispred imena vladara stoji atribucija „ban ili kralj bosanski“.

Također, elementi bosanske suverenosti i identiteta mogu se vidjeti i na stećcima, gdje bosanski čovjek stoji sa podignutom rukom (nikad ne kleči, kako kaže M. Krleža), kako igra kolo ili kako se potpisuje sa svojim velikaškim ili vladarskim naslovom. Tako je na zgoščanskom stećku „obelisku“ eminentni arheolog Ćiro Truhelka dešifrovao natpis „Sie ležit Stipan ban bos'nski“. Naravno, natpis nedvosmisleno ističe da je ban Stipan (Stjepan II Kotromanić) suveren zemlje Bosne, čuvar i garant bosanskog suvereniteta, koji je značajno proširio granice zemlje zauzevši Hum (Hercegovinu) te dio primorja, trga Drijeva (kod današnjeg Opuzena), čime se, kako kaže Vjekoslav Klaić, bosanska država prvi put za svog opstanka domogla mora i zadobila novu podlogu da postane velika država.¹³ Tako je njegovom smrću u nasljedstvo njegovom sinovcu banu Tvrtku I ostavljena bosanska država dva puta veća nego što ju je primio i daleko snažnija nego što je ikad bila,¹⁴ tako da je njegov biograf (dijak) slavodobitno mogao

¹¹ Burnazović, Tufik (1996) „Bosanski srednjovjekovni pravni izvori za međunarodno pravo: Bosanska srednjovjekovna država i suvremenost“, zbornih radova, grupa autora, Sarajevo, str. 54–65.

¹² Ibidem, str. 13.

¹³ Klaić, Vjekoslav (1990) *Povijest Bosne*, Svjetlost, Sarajevo, str. 115.

¹⁴ *Povijest Bosne i Hercegovine*, knjiga I, HKD Napredak, Sarajevo, 1942, 1991, 1998, str. 284.

zabilježiti da ban Stjepan držaše zemlju „od Save do mora od Cetine do Drine“.¹⁵ Suverenost svoje države u pogledu statusa Dubrovčana u BiH, ban Stjepan odmah po dolasku na vlast, za razliku od Kulina, sa naplatom carina, podiže na viši nivo poveljom od 23. 10. 1332.¹⁶ Nakon bana Stjepana njegov sinovac ban Tvrtko I, proglasivši se 26. oktobra 1377. u manastiru Mileševa, u „srpskoj zemlji“, za kralja „Srbijem, Bosni i Primorju i Zapadnim stranama“,¹⁷ ne samo da bosanski suverenitet podiže na najviši nivo već ga razastire i na veliki dio Primorja i Srbije, ne pitajući ni srpske knezove, a „uz saglasnost svog svojaka ugarskog kralja Ludovika, uzeo je Tvrtko sebi naslov kralja.“¹⁸ Tako za vrijeme kralja Tvrtka Bosna dostiže svoj vrhunac; najširi teritorijalni integritet, privredni procvat¹⁹ i puni suverenitet: unutrašnji – sa jakom centralnom vlasti, te suverenitet prema vani – sa jakom diplomatskom službom i diplomatskim odnosima sa svim evropskim zemljama.

Nakon kralja Tvrtka bosanski suverenitet od kralja Dabiše do posljednjeg bosanskog kralja Stjepana Tomaševića nije isti kao za vrijeme Tvrtka I, ali se i kao prilično reduciran održao sve do pada bosanskog kraljevstva. Za takvo stanje erozije bosanskog suvereniteta²⁰ dva su osnovna uzroka: jačanje i razmirice oblasnih gospodara, posebno Hrvatinića i Kosača, koji su se ponašali kao kraljevi, te permanentne ugarske vojne na Bosnu i ekspanzija Turske imperije koja se, najčešće na poziv bosanskih velmoža, sve više miješala u bosanske odnose, da bi u vojnom pohodu na čelu sa sultanom Mehmedom el-Fatihom maja 1463. zauzeli stolne gradove: Bobovac i Jajce, čijim je padom faktički propalo bosansko kraljevstvo.²¹ Tako se u tom višedecenijskom unutrašnjim trvenjima i međusobnim sukobima vlastele i vladara urušavao autoritet centralne vlasti i unutrašnji suverenitet, a time i suverenitet prema vani, što je olakšalo posao zavojevačima.

¹⁵ Klaić, Nada (1994) *Srednjovjekovna Bosna*, EMINEX, Zagreb, str. 183. *A pribisav, banov dijak ... hvali bana Stipana „koi držaše ot Save do mora, od Cetine do Drine“.*

¹⁶ Ibidem, str. 259.

¹⁷ Lovrenović, Dubravko (2006) *Na klizištu povijesti – sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska 1387–1463*, Synopsis, Zagreb – Sarajevo, str. 616.

¹⁸ Ibidem, str. 617.

¹⁹ Ibidem, str. 27. i 28.

²⁰ Malcolm, Noel (1995) *Povijest Bosne*, Erasmus, Svjedočanstva, Zagreb – Sarajevo, str. 27–34.

²¹ Ibidem, str. 216–220.

Stoljeća izgubljenog suvereniteta

Padom bosanskog kraljevstva Bosna potpuno gubi svoj suverenitet, svoje plemstvo, te postepeno mijenja svoj kulturni identitet, a sa islamom, novom religijom, poprima bitno drugačiju religijsku, a sa novim doseljenicima i demografsku sliku. Ratnim osvajanjima i uz njih prisilnim migracijama, s jedne strane, emigracijama kršćanskog stanovništva i, s druge, imigracijama islamskog stanovništva koje su uslijedile poslije osvajačke vojske, stvoreno su velika miješanja i premještanja stanovništva, čime se stvarao heterogeni sastav stanovništva sa raznim rasnim i etničkim, vjerskim i kulturnim obilježjima, koje se trajno doseljavalo na zauzetim prostorima Balkana i šire prema srednjoj Evropi. Ustoličenjem turske vlasti Bosna, kao i druga osvojena područja, gubi bosanski suverenitet, ali nikada nije izgubila bosanski duh koji se s vremena na vrijeme povijao, ali se nikada nije slomio. To pokazuju činjenice da gubljenjem suvereniteta Bosna nije potpuno izgubila svoj identitet, zahvaljujući kom je tokom cijelog perioda turske vladavine imala poseban položaj u okviru Turske imperije, sa velikim učešćem Bosanaca u najvišim organima vlasti. U tom smislu vrijedno je spomenuti da je na turskom dvoru jedan od službenih jezika bio i bosanski jezik, što znači da se dio turskog suvereniteta kontinuirano prenosio na Bosanu, pa u tom smislu i prije dolaska Austro-Ugarske monarhije Bosna je u političkom i pravnom smislu bila „**corpus separatum**“.

Članom XXV Odluke Berlinskog kongresa Austro-Ugarskoj se daje uprava nad Bosnom, dok suverenitet „ostaje turskom sultanu,²² što predstavlja prvi **pravni provizorij** tadašnjih evropskih sila, koje su za zelenim stolom crtale nove granice i novu podjelu političke moći u Evropi. Zauzimanjem Bosne Austro-Ugarska monarhija uspostavlja svoju vlast, iako suverenitet 'de jure' pripada sultanu, tako da će taj pravni provizorij ostati sve do aneksije BiH 1908.“ kada Monarhija u potpunosti i „de facto“ i „de jure preuzima suverenitet nad Bosnom“. Nakon pada Austro-Ugarske monarhije po završetku I svjetskog rata, a uspostavom Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (kasnije Kraljevina Jugoslavija), Bosna ne samo da gubi suverenitet već administrativnom podjelom na banovine gubi i teritorijalni integritet, a ime Bosna i Hercegovina u potpunosti se izbacuje iz administrativnog vokabulara. Političkim previranjima u Kraljevini Jugoslaviji, tj. ukidanjem banovina i uspostavom suvereniteta Srbije i Hrvatske, BiH se dogovorom Cvetkovića i Mačeka 1939. potpuno dijeli da četiri banovine od kojih dvije

²² Duraković, Nijaz (1998) *Prokletstvo Muslimana*, Tuzla, str. 85.

pripadaju Srbiji, a dvije Hrvatskoj.²³ Tako su na taj način zadovoljeni velikodržavni apetiti i jednog i drugog susjeda, ne mareći za sudbinu muslimana. Međutim, to „zadovoljstvo“ nije dugo trajalo, jer se već 10. 4. 1941. proglašava Nezavisna država Hrvatska, koja u potpunosti uključuje BiH u svoj suverenitet, dok se Kraljevina Jugoslavija potpuno raspada sa kapitulacijom pred Hitlerovom Njemačkom, koja započinje II svjetski rat i širi ratni plamen diljem Evrope. Iako je u svoj sastav „de jure“ uključila Bosnu i Hercegovinu, Nezavisna država Hrvatska „de facto“ nije mogla uspostaviti svoj suverenitet na cijeloj teritoriji jer joj to, kao kvislinškoj tvorevini, nije dozvoljavao narodnooslobodilački pokret, koji se borio za oslobođenje zemlje od stranih okupatora i domaćih izdajnika.

Narodnooslobodilačka borba i restitucija bh. suvereniteta

Na prostoru Bosne i Hercegovine gdje su se tokom Drugog svjetskog rata permanentno vodile najžešće bitke, istovremeno se narodnooslobodilačkom borbom stvarala ideja o novoj Jugoslaviji na federalnom principu demokratskih republika. U tom smislu na inicijativu najvišeg partijskog i vojnog rukovodstva organizovana su politička tijela za republike i pokrajine. Bosna i Hercegovina je u partijskim dokumentima tretirana kao pokrajina na čijem čelu je bilo političko tijelo ZAVNOBiH u kom su bili predstavnici svih naroda, koje će zajednički odlučivati o budućem političkom uređenju nove državne zajednice BiH, kao i državne zajednice naroda Jugoslavije. Tako je na oslobođenom velikom teritoriju 25. novembra 1943. u Mrkonjić-Gradu održano 1. zasjedanje ZAVNOBiH-a,²⁴ a četiri dana poslije održano je 2. zasjedanje AVNOJ-a u Jajcu, gdje su potvrđene sve odredbe ZAVNOBiH-a, među kojima je ključno mjesto imala **rezolucija**, kao temeljni dokument u kom su definisana opća politička stajališta izražena u jedinstvenoj volji delegata o političkom statusu BiH kao federalne jedinice, ravnopravne sa ostalim federalnim jedinicama, koje konstituišu demokratsku federativnu Jugoslaviju, što je predstavljalo čvrstu koncepciju Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu u namjeri **obnove bosanskog suvereniteta i integriteta**. No, nasuprot tome, BiH je već bila etiketirana kao „pokrajina“ u nacrtu odluke Komisije CKSKJ, prema kojoj ju je trebalo konstituisati kao autonomnu pokrajinu vezanu za jugoslavensku federaciju ili podjelu između Srbije, Hrvatske i Crne Gore, što je značilo isti onakav tretman koji su imale

²³ Sućeska, Avdo (1995) *Državnopravni razvitak Bosne i Hercegovine*, Fakultet kriminalističkih nauka u Sarajevu, Sarajevo, str. 110.

²⁴ Pejanović, Mirko (2015) *Država Bosna i Hercegovina i demokratija*, University press, Sarajevo, str. 19–26.

vlasti kraljevine Jugoslavije i što je značilo nastavak izgubljenog suvereniteta, isto kao u prethodnim antibosanskim političkim režimima. No, zahvaljujući čvrstom stavu bh. delegacije na čelu sa Rodoljubom Čolakovićem i Avdom Humom i neprikosnovenom autoritetu maršala Tita, BiH je ipak dobila status ravnopravne federalne jedinice sa šestom bakljom u grbu, što je za njene narode nakon višestoljetne tuđinske vladavine značilo **obnavljanje državnosti Bosne i Hercegovine**, koja je tokom cijelog srednjeg vijeka do pada pod Tursku imperiju imala status respektabilne kraljevine. **Time su narodi Bosne i Hercegovine pokazali da su sačuvali državotvornu svijest i povijesno sjećanje na troipostoljetnu bosansku državnost.**

Međutim, iako je bh. državnost potvrđena na zasjedanju AVNOJ-a, ružnu sjenu ostavio je sâm pokušaj razgradnje BiH i to od najvišeg partijskog rukovodstva i njegovog administrativnog organa, Komisije CKSKJ. No, iako su postojale rastočničke tendencije i grupacije, dominantna većina je bila jasno opredijeljena za jednako važnu i ravnopravnu Republiku BiH sa drugim republikama, sa zagantovanim građanskim pravima, vjerskim slobodama, slobodom štampe i dr., te zagantovanim pravom na „**ravnopravnost Srba, Muslimana i Hrvata Bosne i Hercegovine**, koja je njihova zajednička i nedjeljiva domovina”, što je doneseno na 2. zasjedanju ZAVNOBiH-a u Sanskom Mostu 1. i 2. 7. 1944. u formi **Deklaracije o pravima građana**,²⁵ te je na ovaj način u državnost Bosne i Hercegovine inkorporirana ravnopravnost naroda. Na ovom zasjedanju ZAVNOBiH se konstituiše kao najviše zakonodavno i izvršno narodno predstavničko tijelo federalne Bosne i Hercegovine. Ono što je započeto 1. i 2. zasjedanjem ZAVNOBiH-a, a trećim u oslobođenom Sarajevu 26. 4. 1945. dovršena je državna organizacija Bosne i Hercegovine na ideji ZAVNOBiH-a, koji prerasta u Narodnu skupštinu Bosne i Hercegovine, koja već narednog dana na zasjedanju donosi Zakon o narodnoj vladi Bosne i Hercegovine te formira vladu kao „vrhovni izvršni i naredbodavni organ državne vlasti”.

Tako užurbano radeći na stvaranju zakonskih okvira, već u februaru 1946. zamijenjen je naziv „Federalna Bosna i Hercegovina” u „Narodna Republika Bosna i Hercegovina”, a njen prvi Ustav donesen je 31. decembra 1946. godine, gdje se Bosna i Hercegovina u prvom članu Ustava definiše kao „**narodna država republikanskog oblika**”. To su neoborive činjenice o obnovi bh. državnosti u spomenutoj sintagmi BiH kao „**narodne države**” u članu 1. Ustava, a već u članu 2. imamo potporu prethodnog člana u kojem

²⁵ Ibrahimagić, Omer (2012) *Bosanski identitet i suverenitet*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, str. 110. i 111.

stoji da je „Bosna i Hercegovina, ostvarena u narodnooslobodilačkoj borbi, da se **ujedinila na osnovu načela ravnopravnosti** sa Narodnom Republikom Srbijom, Makedonijom, Hrvatskom, Slovenijom i Crnom Gorom u zajedničku saveznu državu – Federativnu Republiku Jugoslaviju”. U pogledu pozicije BiH u saveznoj državi ustanovljena je odredba prema kojoj „narodna Republika Bosna i Hercegovina **vrši državnu vlast suvereno**”, prenoseći na FNRJ samo ona prava koja su saveznoj državi data Ustavom FNRJ.

Dakle, imajući u vidu spomenute odredbe Ustava BiH, jasna je činjenica da je **BiH obnovila i uspostavila svoju državnost, koju je izgubila 1463. dolaskom Turske imperije**, a da je nakon skoro pet stoljeća odlukama ZAVNOBiH-a i Ustavom iz 1946. konačno povezala prekinuti kontinuitet. Dalje, u svom razvojnom putu BiH uvodi radničko samoupravljanje početkom 50-ih, a ustavnim promjenama tokom 1963. uvodi i novi naziv – „Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina”. U daljnjem razvoju političkog sistema i jačanja bh. suvereniteta Ustav iz 1974.²⁶ postaje ključni reper u kom se eksplicite ističe da je Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina „**socijalistička demokratska država i socijalistička demokratska zajednica radnih ljudi i građana, naroda Bosne i Hercegovine – Muslimana, Srba i Hrvata i pripadnika drugih naroda i narodnosti koji u njoj žive.**” Time se ponovo potvrđuju odredbe suverenosti koje se spominju u kontinuitetu od 1. zasjedanja ZAVNOBiH-a. Tako je na temeljima Ustava iz 1974. Bosna i Hercegovina svoj politički i ekonomski razvoj imala sve do 1990. godine, do prvih višestranački izbora i uvođenja višepartijskog sistema. Međutim, iako je BiH „de jure“ imala isti status kao i druge republike, „de facto“ je bilo sasvim drugačije. U prvim decenijama poslije Drugog svjetskog rata predstavnici političke vlasti Bosne i Hercegovine, iako su strogo provodili naredbe državno-partijskog vrha jugoslavenske federacije, uvijek su bili pod prismotrom kako najviših organa Federacije tako i najviših organa Srbije i Hrvatske, koji se nikad nisu odrekli hegemonističkih pretenzija. To jasno pokazuje da oni antibosanski stavovi jednog dijela najvišeg partijskog vrha CKSKJ iz 1943. nikada nisu zamrli; naprotiv, sve vrijeme su podgrijavani da bi disolucijom Jugoslavije otvoreno istupili: ne samo priključenju BiH krnjoj Jugoslaviji već i pod prijetnjom nestanka bošnjačkog naroda, što je javno izrečeno novembra 1991. za govornicom Narodne skupštine BiH.

²⁶ Pejanović, Mirko (2015) *Država Bosna i Hercegovina i demokratija*, University press, Sarajevo, str. 29–31.

Metamorfoza bosanskog identiteta

S obzirom na geostrateški položaj BiH i permanentne utjecaje raznih kultura, civilizacija i etnija, uz permanentno ugrožavanje bosanskog suvereniteta ugrožavan je i bosanski identitet, koji je kroz svoje akulturacijske procese danas dobio trodijelnu pa i višedijelnu formu. Nekada politički jedinstven, bosanski narod Bošnjani²⁷ u podnošljivoj formi „jedinstva različja“ sa tri konfesije bio je čuvar i garant bosanskog suvereniteta, da bi, zahvaljujući permanentnim nacionalističkim utjecajima iz susjedstva tokom Austro-Ugarske monarhije, došlo do cijepanja bosanskog naroda prvo po konfesionalnoj osnovi, a zatim i po nacionalnoj. Uzaludan je bio pokušaj Benjamina Kalaja, austrougarskog ministra finansija, upravitelja nad Bosnom, da vrati jedinstven identitet – interkonfesionalno Bošnjaštvo,²⁸ da uvede bosanski jezik,²⁹ bosanski ustav, što je za ovo dvoje i uspio ali za kratko vrijeme, dok je pod nacionalističkim pritiscima odustao od Bošnjaštva, a jezik zamijenio srpskohrvatskim,³⁰ a ustav – „zemaljski Ustav i Zemaljska vlada, tako da je koncept bosanstva 'protjeran', gle ironije, baš od 'Bošnjaka', koji su bježali od svog identiteta.

Tako su dolaskom kraljevine SHS i popisom iz 1921. 'Bošnjaci-pravoslavci i Bošnjaci-katolici' postali politički narodi; Srbi i Hrvati, dok muslimana u tom popisu uopće nema.“ Zahvaljujući političkom organizovanju u JMO, tek u popisu iz 1931. muslimani se mogu izjašnjavati kao narodna grupa, ali opet ne kao nacionalna. Takav odnos negiranja jednog naroda, da apsurd bude veći, dešava se u socijalističkoj Jugoslaviji, nakon rata u popisima 1948. i 1953. muslimani ne postoje, ali, gle ironije, njima se „ipak nudi rješenje“ da se izjasne kao „**ono što zaista nisu**“, kao Srbi ili Hrvati, ili kao „neopredijeljeni“, tj. kao društvena grupa bez identiteta ili, bolje rečeno, „**nenarodni elemenat**“, kako se to tretiralo u velikodržavnim projektima. To, nažalost, samo govori da je ideološka matrica ostala veoma vitalna i nakon „poraza“ stranih i domaćih fašista, te da je načelo „**ravnopravnosti Srba, Muslimana i Hrvata Bosne i Hercegovine**“ kao ključna odredba Deklaracije sa 2. zasjedanja ZAVNOBiH-a, u prvom i drugom poslijeratnom popisu potpuno negirano, jer „tih muslimana“ iz Deklaracije na prvim

²⁷ Klaić, Nada (1994) *Srednjovjekovna Bosna*, EMINEX, Zagreb, str. 9, 11. i 12.;

Lovrenović, D., str. 478, Napretkova *Povijest BiH*, str. 259.

²⁸ Imamović, Mustafa (1997) *Historija Bošnjaka*, BZK Preporod, Sarajevo, str. 376. (Bošnjak-musliman, Bošnjak-pravoslavac, Bošnjak-katolik).

²⁹ *Gramatika bosanskog jezika* (1890), Naklada Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu, štampa Zemaljske štamparije, Sarajevo.

³⁰ Imamović, Mustafa (1997) *Historija Bošnjaka*, BZK Preporod, Sarajevo, str. 382.

popisima uopće nema, da bi se tek popisom iz 1961. pojavili pod imenom vjerske skupine „musliman” (sa malim „m”), što opet nije „ravnopravnost”. Također, i Ustavom iz 1974. kojim je zamijenjeno malo „m” velikim „M”, nije naziv nacije, jer se riječ „musliman”, bez obzira na veliko ili malo početno slovo te riječi odnosi na pripadnike kulturnocivilizacijskog korpusa islama cijelog svijeta.

Tako su nakon stoljetnog demografskog inženjeringa i negiranja bosanski muslimani tek 1993. u ognju agresije i borbe za goli opstanak, na 1. Svebošnjačkom saboru 27. septembra 1993. nakon čitavog jednog stoljeća usvojili ime „Bošnjak”, koje je kroz stoljeća usvojeno kao modificirani oblik srednjovjekovnog imena „**Bošnjani, dobri Bošnjani**”,³¹ kojim se označavao stanovnik zemlje Bosne. Tako se kroz perfidno negiranje nacije „Bošnjak”, koja je i imenom vezana za državu Bosnu i Hercegovinu, dugi niz godina kroz više od jednog stoljeća podrivao identitet i suverenitet BiH, čiju finalnu fazu danas imamo u etnodržavi Republici Srpskoj, u kojoj se odbacuje svaki prefiks „bosanski“ (Bosanski Brod, Bosanski Šamac i dr.), uvodeći srbizme kao atribut za sve i moguće pojmove. Naravno, to je ostalo po inerciji još u pripremi agresije kada su obične Srbe, kršćansku Evropu i cijelu svjetsku javnost plašili namjerama instaliranja „muslimanske države (džamahirija) u „srecu Evrope“ koja bi mogla „inficirati“ kršćansku Evropu. Tako dehumanizirajući muslimane sa tom fiktivnom tvorevinom, smatrali su da su stvorili alibi za svoju, na krajnje opak način stvorenu nacionalističku i genocidnu tvorevinu Republiku Srpsku (srpsku džamahiriju), u kojoj se danas i nakon Dejtona otvoreno negira država Bosna i Hercegovina i sa još većom strašću djeluje protiv njenog suvereniteta.

Također, u podrivanju bosanskog suvereniteta na još perfidniji način djelovalo je političko vođstvo bosanskih Hrvata, koji se nikada nisu odrekli svoje etnodržave Hrvatske republike Herceg-Bosne. I jedni i drugi su na ideji „konačnog rješenja muslimana“ javno isticali da „spašavanju predziđe kršćanstva“ kako bi od iste te Evrope dobili blagoslov za svoja „djela“.

³¹ Džaja, Srećko (2000) „Osmansko osvojenje Bosne i Rimska kurija“, zbornik radova o fra Anđelu Zvizdoviću, Sarajevo – Fojnica, str. 222. „U srednjovjekovnim domaćim izvorima *Bosanci* se nazivaju *Bošnjanima* (singular *Bošnjanim*), u latinskim izvorima *Bosnensis* ili *Bossinenses*, u talijanskim *Bosnesi*, a u dubrovačkim vrlo često i *Bosignani*. Turcizirani oblik **Bošnjak** odnosno **Bošnjaci** pojavljuje se tek nakon osmanskog osvojenja.

Disolucija Jugoslavije i borba za bh. suverenitet

Već dugo pritajena društvenopolitička problematika u jugoslavenskoj federaciji odmah nakon smrti Josipa Broza Tita izlazi na vidjelo kao otvoreni izraz nezadovoljstva mnogih neriješenih nacionalnih, socijalnih, privrednih i dr. pitanja, što se manifestovalo putem demonstracija, „dešavanja naroda“, radničkih štrajkova kao i prosvjeda po raznim osnovama. Uz sve unutrašnje probleme, nedvojbeno je da su dešavanja u istočnoj Evropi obaranjem socijalizma imala značajnu refleksiju i na jugoslavensku problematiku. U pokušaju rješavanja tih problema postojala su različita stajališta u najvišim partijskim republičkim i saveznim organima, tako da se sve više postavljalo pitanje budućeg ustrojstva zajedničke države. S obzirom da se ključ problematike fokusirao na politički sistem, na političku pozornicu ulazi višestranačko političko organizovanje sa dominacijom etnonacionalnih stranaka: SDA, SDS i HDZBiH, koje su dobile skoro apsolutno povjerenje izbornog tijela i osvojile 84% mjesta u Parlamentu Bosne i Hercegovine, dok su opozicione stranke, zbog svoje minorne zastupljenosti u Parlamentu, samo figurirale. Nakon zauzimanja vlasti stranke pobjednice nisu bile organizovane na koalicionom principu već na partnerskom, tako da je svaka od njih imala svoju viziju budućeg uređenja, stoga se odmah vidjelo da to neće moći funkcionisati u pravcu boljitka države.

Odmah nakon konstituisanja vlasti i „akomodiranja“ u novim ulogama, što se uhodavalo do konca 1990, već u prvoj godini funkcionisanja, tokom 1991, u Parlamentu BiH zauzeti su oprečni i „cementirani“ stavovi o državnompravnom statusu BiH i njenoj političkoj budućnosti. Tako su SDA i HDZBiH zajedno sa većinom opozicionih stranaka bile na stajalištu da Bosna i Hercegovina treba imati isti status kao i druge republike (isti stav kao 1943. Čolaković, Humo) i da se ubuduće razvija kao suverena i nezavisna država u avnojevskim granicama. Nasuprot tom stajalištu, SDS i SPO nisu smatrali da BiH ima isti status kao druge republike (isti stav kao 1943. Đilas, Kardelj, Žujović), te da treba imati ograničeni suverenitet u sastavu Jugoslavije, čime se jasno pokazalo da se historija ponavlja i sa drugim akterima. Istovremeno, cijelu 1991. godinu SDS i HDZ su više javno nego tajno u svojim nelegalnim antiustavnim organima stvarali etnodržave, tako drsko podrivajući ustavni poredak i suverenitet države. Za razliku od SDS-a, čiji je stav bio jasan, HDZ je sa krajnjom podmuklošću licemjerno bio za nezavisnu BiH, a istovremeno gradio etnodržavu, koju će protiv suvereniteta BiH staviti u funkciju neposredno nakon izglasavanja referenduma.

S obzirom da se i pored svih nastojanja nisu usaglasili stavovi, Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine obratila se Vijeću Evropske

zajednice Memorandumom (pismom o namjerama) i Platformom o položaju Bosne i Hercegovine i budućem ustrojstvu jugoslavenske zajednice. Imajući u vidu kompletnu društvenopolitičku problematiku, Briselskom deklaracijom o SFR Jugoslaviji od 17. decembra 1991, a na osnovu preporuka međunarodne Arbitražne komisije, kojom je predsjedavao Francuz Robert Badinter, konstatovana je disolucija SFRJ, a tadašnje republike su pozvane da se do 23. decembra 1991. izjasne o nezavisnosti. S obzirom da je Socijalistička Republika (SR) Bosna i Hercegovina blagovremeno podnijela prijavu i odgovorila na upitnik Arbitražne komisije, a do tog vremena bio je pripremljen i radni tekst nacрта Ustava Republike BiH, Badinterova Arbitražna komisija 15. januara 1992. podnosi izvještaj u kom konstatuje da su svi uslovi za suverenost i nezavisnost države ispunjeni i da još jedino treba provesti referendumom njenih građana, što je ključni uslov iz decembarske Deklaracije Evropske zajednice. Na osnovu toga Skupština SR Bosne i Hercegovine, **u skladu sa njenim ustavom i dvotrećinskom voljom njenih građana**, donijela je 26. januara 1992. godine Odluku o raspisivanju referenduma o budućem statusu Republike.

Zbog tvrdnji srpskih (a danas i hrvatskih) nacional-šovinista unutar BiH da SRBiH nije imala pravo na referendum bez srpskog ili hrvatskog naroda, odnosno spomenutih etničkih zajednica, mora se spomenuti da je Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine definirao SR Bosnu i Hercegovinu na sljedeći način (amandman na Ustav SRBiH br. 60 iz 1990. godine koji je usvojen i proglašen na zasjedanju Skupštine 31. jula 1990. godine): „Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina je demokratska suverena država ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine – Muslimana, Srba i Hrvata i pripadnika drugih naroda i narodnosti koji u njoj žive.”

Tako je na osnovu svega spomenutog održan referendum o suverenoj i nezavisnoj BiH 29. februara i 1. marta 1992, na koji je izašlo 64% građana upisanih u birački spisak Bosne i Hercegovine. „Za” nezavisnu i suverenu Bosnu i Hercegovinu glasalo je 99% građana³² koji su izašli na referendum. Evropska unija je priznala regularnost i rezultate referenduma na osnovu čega je Bosna i Hercegovina 6. aprila iste godine dobila međunarodno priznanje. Referendumu za nezavisnost Bosne i Hercegovine (BiH) prethodili su događaji koji su već odredili sudbinu nekadašnje zajedničke države, Socijalističke federativne republike Jugoslavije (SFRJ). Slovenija i Hrvatska krenule su putem samostalnosti, dok se BiH, u kandžama

³² Pejanović, Mirko (2015) *Država Bosna i Hercegovina i demokratija*, University press, Sarajevo, str. 35.

nacionalizma, suočavala sa dubokim društveno-političkim podjelama. Krajem 1991. godine tzv. Skupština srpskog naroda u BiH proglasila je „Republiku srpskog naroda Bosne i Hercegovine“, a pošto su od ranije gajili animozitet prema imenu sopstvene države i strašnu frustraciju što nije već davno postala sastavni dio Srbije, već početkom godine, 9. januara 1991. ispravljaju tu „grešku“ i daju joj ime Republika Srpska. Tako su nasuprot važećeg Ustava Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, toj neustavnoj tvorevini dali nacionalistički pečat, upravo onakav kakvim su „kršćansku Evropu“ plašili mogućnošću stvaranja muslimanske „džamahirije“, ne mareći za činjenicu da je i „srpska džamahirija“ isti nehuman „obrazac“, samo sa drugačijim predznakom. U takvom ambijentu pritisaka i ucjena BiH se našla u veoma delikatnoj situaciji. S jedne strane, bila je suočena sa ponudama velikosrpskog režima da ostane u nekoj skraćenoj Jugoslaviji koju bi činile Srbija, Crna Gora, tzv. Kninska krajina i zapadna Slavonija, a s druge, otvorenim prijetnjama koje je za skupštinskom govornicom izgovorio tadašnji predsjednik Srpske demokratske stranke (SDS), a današnji haški zatvorenik Radovan Karadžić, „da će put nezavisnosti biti put stradanja i nestanka i BiH i muslimanskog naroda.“³³ Cjelokupan proces disolucije bivše Jugoslavije u režiji velikosrpskog režima potaknut je i neprincipijelnim dogovorom bivšeg hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana i srbijanskog predsjednika Slobodana Miloševića u Karađorđevu da BiH ne može ostati u svojim granicama i da je treba podijeliti. Umjesto podaničkog odnosa prema Miloševićevom režimu, poslanici Skupštine RBiH opredijelili su se za logičan, patriotski i jedini ispravan put, a to je da zatraže od građana da se putem referenduma izjasne da li žele živjeti u nezavisnoj i suverenoj BiH, a referendumsko pitanje doneseno je na dramatičnoj sjednici 25. januara 1992. godine. I pored svega što se dešavalo, svijet je ipak priznao BiH na osnovu volje građana izražene na referendumu. Činjenica da su se 1. marta 1992. godine građani izjasnili za nezavisnu BiH, a da su početkom aprila iste godine tadašnja Evropska zajednica i Sjedinjene Američke Države priznale BiH kao nezavisnu republiku, što su nepobitne historijske činjenice koje ne mogu promijeniti nikakvi prigovori ili konstrukcije kakve i danas postoje kod rastočnika bosanskog identiteta, koji i danas, živeći i radeći u međunarodno priznatoj državi BiH, ne priznaju 1. mart – dan kada je Bosna i Hercegovina dobila međunarodno priznanje.

³³ Macić, Bećir (2001) *Zločini protiv mira*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, str. 189.

Agresija na Bosnu i Hercegovinu i razbijanje bh. suvereniteta

Nakon održanog referenduma, kog je preporučila, nadzirala i priznala Evropska unija, agresiju na Bosnu i Hercegovinu ništa nije moglo zaustaviti, jer je srpska paradržava sa svim organima i Ustavom³⁴ bila spremna da zauzme vlast milom ili silom i da se poveže sa Kninskom krajinom i ostalim dijelovima Hrvatske koje su Srbi zauzeli. To pokazuje da je stara ideje o rasparčavanju BiH po matrici „Načertanija“, Memorandumom, RAM-om i projektom Tuđmana i Miloševićeva o podjeli BiH,³⁵ došla na realizaciju. Tako se otvorenom agresijom JNA i njenih kolaboracionista najvećom brutalnošću krenulo u destrukciju bosanskog suvereniteta, integriteta i bosanskog multikulturalnog društva.

U tim velikodržavnim planovima, pored glavnih kreatora političke i intelektualne elite iz susjedstva, značajnu i konkretnu ulogu u praktičnoj realizaciji stvaranja paradržavnih tvorevina odigrali su domaći slugani i kolaboracionisti, koji su u svom antiustavnom djelovanju mnogo prije oružane agresije na BiH stvorili svoje pardržave Republiku Srpsku i Hrvatsku republiku Herceg-Bosnu,³⁶ sa otvorenom namjerom stvaranja potpuno homogenog prostora krajnje nasilnim metodama; od etničkog čišćenja, progona, zatvaranja u logore, terorisanja, ubistvima do najokrutnijih zločina i zločina genocida nad Bošnjacima,³⁷ naroda koji se, kako kaže Vera Kržišnik-Bukić, poistovjećuje sa Bosnom, koji se bori za očuvanje BiH i koji će uložiti sve svoje snage kako bi spriječio plan rasparčavanja historijski zajedničke zemlje.³⁸

Svjesni strahota rata koji je već buktio u Hrvatskoj, a u pokušaju da se izbjegne ratna opcija u BiH, korištena su sva demokratska sredstva; od skupštinskih istupa, javnih debata, antiratnih istupa, preporuka međunarodnih eksperata, Evropske unije i njenih tijela, pa do masovnih antiratnih prosvjeda građana na ulicama i pred Parlamentarnom skupštinom BiH, što je bio najupečatljiviji vid patriotizma protiv nadolazeće kataklizme.

³⁴ Čekić, Smail (2004) *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, str. 552–553.

³⁵ Minić, Miloš (2010) *Dogovori u Karađorđevu o podjeli Bosne i Hercegovine*, RABIC, Sarajevo, str. 25–55.

³⁶ Efendić, Hasan (2011) *Paradržavne tvorevine – oslonac uništavanja BiH*, Sarajevo, str. 180–260.

³⁷ Cigar, Norman (1998) *Genocid u Bosni: politika „etničkog čišćenja“*, Bosanski kulturni centar – Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, str. 43–80.

³⁸ Kržišnik-Bukić, Vera (1997) *Bosanski identitet*, Bosanska knjiga, Sarajevo, str. 50.

Svjesni te opasnosti, građanima Sarajeva pridružile su se kolone građana iz drugih gradova, koji su iznijeli niz zahtjeva i prijedloga i na taj način apelovali na javnu svijest ne samo građana BiH već i na cijelu međunarodnu zajednicu kako bi se zaustavio rat.³⁹ Nasuprot svim pokušajima okupljenih građana, patriota, brutalna agresija je počela barikadama koje su postavljali „navodno” maskirani „civilni”, sa maskama i kapuljačama na glavi, naoružani najsavremenijim oružjem JNA. Naočigled cijele svjetske javnosti srpski snajperisti su osuli vatru po okupljenim prosvjednicima pred Parlamentom, ranivši više prosvjednika kao i prosvjednike na ulicama grada, na Vrbanja mostu gdje su pale prve žrtve: studentica medicine Suada Dilberović iz Dubrovnika i službenica Olga Sučić iz Sarajeva. Istovremeno, srpske snage su izvršile potpunu opsadu Sarajeva i sa zauzetih područja potpuno protjerali Bošnjake i Hrvate. Tako su zločinci od aprila do septembra 1992. iz svojih predratnih mjesta življenja protjerali preko milion i po stanovnika bošnjačke i hrvatske nacionalnosti. Opsada Sarajeva sa permanentnim mitraljiranjem, granatiranjem i snajperskim djelovanjem po civilnom stanovništvu grada trajala je 1.479 dana, što je rezultiralo sa 12.500 ubijenih građana, od čega 1.500 djece. Tako su uz pogibije, ranjavanja, silna razaranja, izgladnjivanja, strah, nedostatak lijekova i najosnovnijih živežnih namirnica građani Sarajeva bili izloženi stradanju u najdužoj opsadi u novijoj historiji.

Značaj Platforme za djelovanje Predsjedništva u ratnim uslovima kao programsko-političke osnove organizacije otpora i odbrane države Bosne i Hercegovine⁴⁰

Uz patriotski opredijeljene građane, u prosvjedima protiv rata i nefunkcionalne, nekoherentne i nekompletne političke vlasti pridružilo se pet opozicionih partija, koje su tražile: stvaranje nove prelazne vlade te formiranje i kompletiranje Predsjedništva, sa zadatkom da Predsjedništvo sačini i usvoji Platformu djelovanja u ratnim uslovima te da rukovodi otporom i odbranom iz grada Sarajeva, iako je grad već bio u opsadi.

Platforma za djelovanje Predsjedništva u ratnim uslovima, začeta kao ideja u okviru bloka opozicionih građanskih stranaka, imala je dva strateška cilja: prvo, da okupi sve patriotske snage u odbrani države, drugo, definisati karakter države za koju će se boriti patriotske i multietničke snage. Shodno

³⁹ Banac, Ivo (1996) „Cijena Bosne“, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Bosanski kulturni centar, Sarajevo, str. 59–70.

⁴⁰ Pejanović, Mirko (2015) *Država Bosna i Hercegovina i demokratija*, University press, Sarajevo, str. 46–51. Akademik prof. dr. Mirko Pejanović, srpski član Predsjedništva, napravio je prvu verziju Platforme, koja je sa manjim izmjenama i dopunama usvojena na Predsjedništvu.

tim strateškim reperima u Platformi se Bosna i Hercegovina definiše kao „**suverena i nezavisna država građana, konstitutivnih i ravnopravnih naroda: Muslimana, Srba, Hrvata i pripadnika ostalih naroda koji u njoj žive**”. Iz Platforme se jasno vidi da je obnova bh. državnosti na principima odluka ZAVNOBiH-a, što je jedino pravo i racionalno rješenje, koje je trebalo da okupi sve patriotske i multietničke snage u zaustavljanju rata i izgradnji novog demokratskog društva. Platforma je odražavala interese koji proističu iz tradicije viševjekovnog zajedničkog življenja, gdje se politički i društveni život zasniva na ravnopravnosti i mirnom suživotu. Nasuprot tome, na racionalnoj ravni, nemoguće je shvatiti organizatore i pokretače rata u BiH, koji su dopustili sebi da budu slugani najrigidnije nacionalističke ideologije i profašističkog režima Slobodana Miloševića, da ruše sopstvenu zemlju, terorišu, zatvaraju, siluju i ubijaju dojučerašnje komšije i prijatelje i čineći to kao najokrutniji barbari. I pored svih tih činjenica, programski cilj Platforme tendirao je ka smirivanju uzavrelih strasti i rješavanju problema pregovorima, uz poštovanje nekoliko nezaobilaznih principa: prekid ratnih dejstava, uspostavljanje političkog stanja prije početka agresije, priznavanje legalne vlasti države BiH i njenih institucija na cijeloj teritoriji, kažnjavanje krivaca za ratne zločine i dr. Naravno, odredbe Platforme nisu prihvatile agresorske snage, jer su se njihovi ciljevi izravno kosili sa principima Platforme. Zato im nije stalo do prekida vatre, a pogotovu uspostavljanja političkog stanja prije početka agresije, kao ni priznavanja legalnih organa vlasti i institucija, a kamoli pristati na kažnjavanje krivaca za ratne zločine, koje su sami počinili. U takvim odnosima neophodna je bila medijacija međunarodne zajednice, a Platforma sa svojim legitimnim odredbama bila je osnova za pridobijanje podrške međunarodne zajednice i internacionalizacije bosanskog pitanja. Konačno, Platforma je bila ključni državni dokument, koji je sa svojim legalitetom i legitimitetom u ratnim uslovima definisao državnost BiH i njeno unutrašnje ustrojstvo na temelju historijskih odluka 1. zasjedanja ZAVNOBiH-a iz 1943. i savremenih evropskih standarda.

Zaključna razmatranja

Referendum o nezavisnosti Bosne i Hercegovine ključna je historijska činjenica u obnovi bh. državnosti utemeljene na odlukama ZAVNOBiH-a i na državotvornoj svijesti velike većine njenih građana, koji su se nakon disolucije zajedničke državne zajednice Jugoslavije opredijelili za nezavisnu, samostalnu državu Bosnu i Hercegovinu. U čast ovog značajnog historijskog datuma, prilika je da se podsjetimo na ključne historijske činjenice njenog društvenopolitičkog razvoja; od začetaka i fragmenata suvereniteta, uspona i

padova, restitucije suvereniteta i identiteta kao i njihovog rastakanja. Svi ti procesi razumljivi su kada se zna da je od prvih početaka političkog organizovanja ova zemlja tokom cijele svoje povijesti bila na udaru kako velikih imperija tako i bližih i daljih susjeda kao i unutrašnjih rastočnika. Za ovu zemlju su se čak vodili stoljetni ratovi sa najvećom svjetskom silom – Rimskim carstvom. Kolika je bila snaga saveza ilirskih plemena, pokazuje i činjenica da je u posljednjem ilirsko-rimskom ratu od 6. do 9. god. n. e. car Oktavijan morao angažovati čak 25 dobro naoružanih legija. Za vrijeme troipostoljetne srednjovjekovne Bosne očuvan je njen suverenitet sve do pada pod tada najveću svjetsku silu, iako je tokom cijelog svog postojana trpjela krstaške pohode iz ugarskog i pridruženih kraljevstava, kao i posljednjih pet desetljeća upade turskih akindžija i konačnog osvajanja Bosne. Dolaskom velikih imperija, prvo Turske, a nakon nje i Austro-Ugarske monarhije, Bosna gubi svoj suverenitet, ali i svoj autohtoni identitet. Također, državni identitet Bosne za vrijeme Turske u jednom vremenskom periodu administrativno se cijepa na dva entiteta: sandžak Bosna i sandžak Hercegovina, čime će se dolaskom Austro-Ugarske monarhije legalizovati ova raspolućenost teritorijalnog identiteta, što će označiti prvu podjelu nekada jedinstvene zemlje Bosne na Bosnu i Hercegovinu. Nakon ove podjele od tada pa do danas nizat će se i mnoge druge podjele: od podjele jedinstvenog naroda sa nacionaliziranjem bosanskih katolika i bosanskih pravoslavaca u Hrvate i Srbe uz negiranje Bošnjaka i pokušaj njihovog asimiliranja, pa do cijepanja državnog identiteta na banovine za vrijeme Kraljevine SHS/Kraljevine Jugoslavije, te konačno stvaranje etnodržava tokom agresije na BiH 1992–1995. na antiustavne tvorevine Republiku Srpsku i Hrvatsku republiku Herceg-Bosnu, koje su se silom nametnule mimo legalnog Ustava i mimo legalnog referenduma Republike Bosne i Hercegovine te „zdušno“ razarale ovu zemlju i činile najokrutnije zločine. No, nakon neviđenih zločina, genocida nad Bošnjacima i brutalnog razbijanja bh. suvereniteta Dejtonskim mirovnim ugovorom, iako je zaustavljen rat, legalizovani su rezultati agresije: zemlja je podijeljena na dva entiteta i jedan distrikt, čime su nadmašeni svi dosadašnji pravni provizoriji u bosanskohercegovačkoj povijesti. U tom smislu pridružuje se i pravni deformitet po kom je BiH međunarodno priznata i ima suverenitet prema vani, a vrlo „rastočen“ prema unutra, sa čitavom lepezom podjela: u administrativnom uređenju, nadležnostima, zakonima, jeziku, obrazovnom sistemu, medijima i dr., što se po starim velikodržavnim planovima čini i to perfidnim sistemom tzv. decentralizacije, kojom se, pod izgovorom unitarizacije i majorizacije, na „legalan“ i „legitiman“ način rastače ionako već dobro rastočeni suverenitet. Naravno, zagovornici tzv. „decentralizacije“ Bosne i Hercegovine taj „demokratski“ model nikada ne bi predložili Srbiji, Hrvatskoj ili Crnoj Gori.

Literatura

1. Banac, Ivo (1996) „Cijena Bosne“, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Bosanski kulturni centar, Sarajevo.
2. *Bosanska srednjovjekovna država i suvremenost* (1996), zbornih radova, grupa autora, Sarajevo.
3. Čigar, Norman (1998) *Genocid u Bosni: politika „etničkog čišćenja“*, Bosanski kulturni centar u Sarajevu, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
4. Čekić, Smail (2004) *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
5. Duraković, Nijaz (1998) *Prokletstvo Muslimana*, Tuzla.
6. Džaja, Srećko (2000) „Osmansko osvojenje Bosne i Rimska kurija“, zbornik radova o fra Anđelu Zvizdoviću, Sarajevo – Fojnica.
7. Efendić, Hasan (2011) *Paradržavne tvorevine – oslonac uništavanja BiH*, Sarajevo.
8. *Gramatika bosanskog jezika* (1890), Naklada Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu, štampa Zemaljske štamparije, Sarajevo.
9. Ibrahimagić, Omer (2012) *Bosanski identitet i suverenitet*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
10. Imamović, Mustafa (1997) *Historija Bošnjaka*, BZK Preporod, Sarajevo.
11. Klaić, Nada (1994) *Srednjovjekovna Bosna*, EMINEX, Zagreb.
12. Klaić, Vjekoslav (1990) *Povijest Bosne*, Svjetlost, Sarajevo.
13. Kržišnik-Bukić, Vera (1997) *Bosanski identitet*, Bosanska knjiga, Sarajevo.
14. Lovrenović, Dubravko (2006) *Na klizištu povijesti – sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska 1387–1463*, Synopsis, Zagreb – Sarajevo.
15. Macić, Bećir (2001) *Zločini protiv mira*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
16. Malcolm, Noel (1995) *Povijest Bosne*, Erasmus, Svjedočanstva, Zagreb – Sarajevo.
17. Minić, Miloš (2010) *Dogovori u Karađorđevu o podjeli Bosne i Hercegovine*, RABIC, Sarajevo.
18. Pejanović, Mirko (2015) *Država Bosna i Hercegovina i demokratija*, University press, Sarajevo.
19. *Politička enciklopedija* (1975), Savremena administracija, Beograd.
20. *Povijest Bosne i Hercegovine*, knjiga I, HKD Napredak, Sarajevo, 1942, 1991, 1998.
21. Sućeska, Avdo (1995) *Državnopravni razvitak Bosne i Hercegovine*, Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo.
22. Zbornik radova o fra Anđelu Zvizdoviću (2000), Sarajevo – Fojnica.
23. Živković, Pavo (1994) *Povijest Bosne i Hercegovine do konca XVIII. stoljeća i povijest Hrvata Bosanske Posavine do početka XX. stoljeća*, Mostar.